

Передмова

У сучасному мінливому світі психологічна наука покликана всебічно сприяти відновленню емоційного благополуччя населення, його душевного комфорту та відчуття задоволеності життям. Одним із шляхів досягнення бажаних результатів є інтенсифікація змін у системі вузівської підготовки психологів та педагогів. Майбутні фахівці повинні отримувати сучасну інформацію про можливості людської психіки, особливості співжиття людей у великих і малих спільнотах, розвиток кожної грані людської психіки у віковому і соціальному контекстах.

Завдяки інтеграційним процесам світова психологічна наука у XXI столітті прискорила свій розвиток. Потужні наукові колективи працюють над розробкою психологічних проблем, з якими зустрічається людство. Відбувається розширення інформаційного простору, підвищується діагностичний потенціал методик, зростає ефективність розвивальних та корекційних програм. Основним шляхом набуття і збереження професійної компетентності фахівців, їх адаптивності у динамічних умовах сучасного світу є зміна освітнього контенту підготовки у вищій школі.

У монографії вміщені матеріали, що висвітлюють концептуальні та змістові трансформації викладання дисциплін психологічного циклу, розкривають нову інформацію про особливості вікового, соціального, професійного розвитку особистості, отриману у результаті авторських емпіричних досліджень.

Матеріали скомпоновані у три блоки. Два перші – присвячені освітньому простору вищої школи. Обговорюються питання моделювання деонтологічного профілю практичних психологів у системі фахової підготовки здобувачів вищої освіти; розвитку їх професійної мотивації та професійної компетентності. Враховуючи інтеграційний рух української вищої школи у Європейський освітній простір, у роботі вміщені концептуальні матеріали іншомовної підготовки майбутніх фахівців в умовах освітнього середовища університету, обговорюються питання розвитку їх мовленнєвих та комунікативних здібностей.

У монографії висвітлюються результати емпіричних досліджень у галузі психології розвитку, що забезпечують розширення та поглиблення навчальної інформації дисциплін психологічного циклу з питань гендерного становлення дітей, особливостей соціальної ситуації розвитку сучасних підлітків, їх життєвих проблем та орієнтирів.

Третій інформаційний блок присвячений психологічним питанням шкільного життя. Обговорюється явище остракізації, шляхи здійснення експертизи, профілактики і корекції утисків та гонінь у дитячих спільнотах. Особлива увага у монографічних матеріалах спрямована на розкриття ролі педагога у гуманізації шкільного освітнього простору. Обговорюються питання розгортання фасилітативної взаємодії, формування соціального інтелекту вчителя, розвитку креативного потенціалу учнів у процесі літературної творчості.

Питання організації наукових спостережень та висвітлення їх результатів у колективній монографії схвалені Комітетом з етики наукових досліджень психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету та відповідають Етичному кодексу психолога.

Монографія підготовлена науковим колективом викладачів Рівненського державного гуманітарного та Криворізького державного педагогічного університетів.

Автори сподіваються, що подані у роботі матеріали будуть корисними для організації професійної підготовки здобувачів вищої освіти та навчання школярів на засадах психологічних знань і розумінь; закликають читачів до розгортання дбайливо-толерантних стосунків у освітньому просторі задля досягнення головної мети – підняття української освіти на нові рубежі.

Валентина Безлюдна

Частина 1

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ТА ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Наталія Токарева

Моделювання деонтологічного профілю практичних психологів у системі фахової підготовки здобувачів вищої освіти

Глобалізація трансформаційних процесів у вимірах сучасного культурно-освітнього простору України актуалізує необхідність переосмислення континууму впровадження європейських норм і стандартів у парадигму розбудови національної освіти. Викликами сьогодення є, зокрема, перехід від тоталітарної уніфікації, усталених стереотипів, неефективних шаблонів освітньої та освітньо-професійної діяльності до творчої ініціативи, індивідуальної відповідальності суб'єктів освіти у проектуванні й організації навчально-виховного та педагогічного процесів, орієнтованих на моделювання готовності педагогів та здобувачів професійної освіти до гнучкої поведінки, пошукової активності, спрямованої на задоволення потреби у новій інформації, розширенні персонального досвіду.

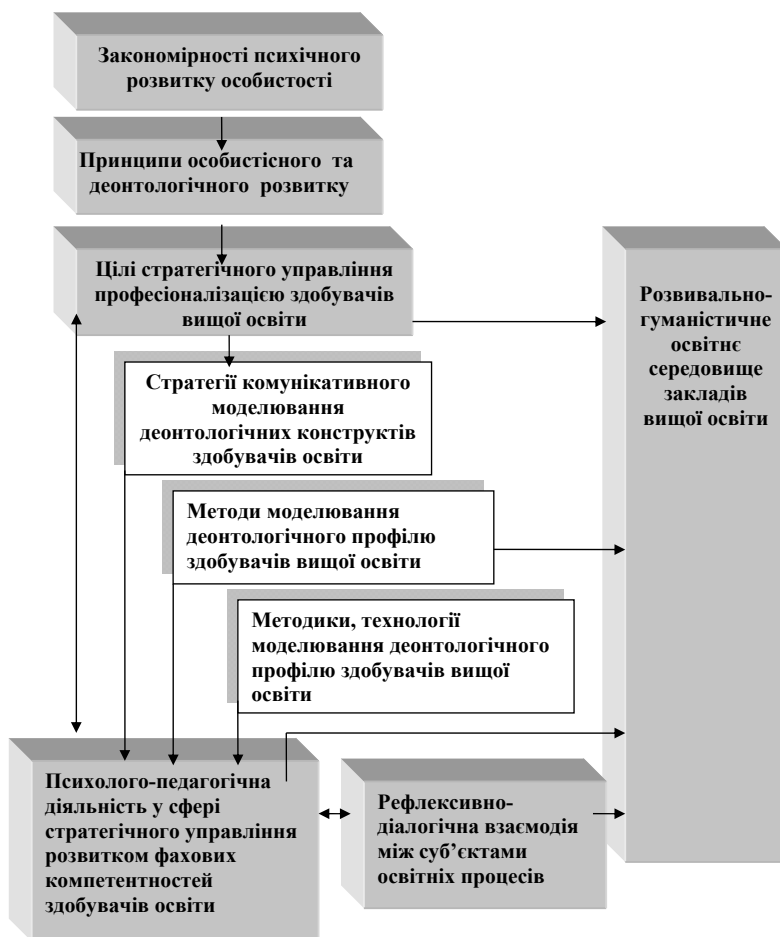
В умовах сучасного інформаційного суспільства освіта беззаперечно визнається основним імперативом розвитку особистості, розвивальний потенціал якого відзначається орієнтацією на новий рівень розвитку особистості, здатної до відповідальних виборів і схильної рухатися у соціально конструктивному напрямі, самостійно осмислюючи новий досвід ефективної міжособистісної взаємодії [284, с.108]. Змінення освітньої парадигми у інформаційному суспільстві XXI століття означає відмову від розуміння освіти як процесу отримання готових знань і уявлень та розуміння ролі педагога як носія, транслятора готових знань. Мета сучасної освіти, як наголошує у публіцистично-полемічній монографії щодо постіндустріальної освіти А. М. Новіков, «не просвіта, а підготовка особистості до вирішення проблемних ситуацій, які постають

перед нею»; у сучасному інформаційному суспільстві освіта сприймається як «надбання особистості, як засіб її самореалізації у житті, як засіб побудови особистісної кар'єри» [221, с. 42–43].

Серед системних характеристик сучасного освітнього середовища [195; 286], що зумовлюють його психологічний ресурс, найбільш значущими є такі:

- гетерогенність, когнітивна та емоційна складність, необхідні для оптимізації усіх видів освітньої діяльності;
- відносна варіативність (часткове змінення середовища згідно із форматом потреб особистості) та інтегративність (здатність до вирішення задач шляхом посилення взаємодії середовищних елементів);
- регламентованість умов, що обмежують спонтанність поведінки суб'єктів освітнього процесу;
- середньо виражена інноваційна активність і толерантність середовища (проблематизація, вибір засобів, створення умов для мобілізації творчого потенціалу особистості);
- середньо виражений (необхідний і достатній) рівень саморозвитку особистості: розвиток світогляду, цінностей, мотиваційної та емоційної зрілості, достатній спектр поведінкових програм саморегуляції;
- слабо виражена зорієнтованість на соціальні компетентності.

Освітнє середовище трансформується у *освітній простір* через виявлення у ньому можливостей розвитку суб'єкта діяльності як суб'єкта освітніх стосунків, зумовлюючи прийняття та інтеріоризацію цінностей культури і становлення життєвих смислів людини у змінних умовах буття. У мінливих умовах розбудови сучасного інформаційного суспільства особливої ваги набуває форматування якісно нового освітнього простору, що, у свою чергу, актуалізує нові грані моделювання професійної освіти. Заклади вищої освіти є відкритою полімодальною соціальною системою, покликаною поширювати сучасні наукові знання світового рівня та створювати умови для становлення й розвитку особистості як суб'єкта професійної діяльності. У змінних умовах розвитку цивілізації перед закладами вищої професійної освіти постає завдання досягнення нової якості підготовки фахівців, здатних протистояти будь-яким цивілізаційним викликам, нестандартно мислити, продукувати творчі ідеї й знаходити оптимальні шляхи кваліфікованого вирішення проблем у професійній діяльності.

Рис.1.1. Система стратегічного управління моделюванням деонтологічного профілю здобувачів вищої освіти

Здобувачі вищої освіти у процесі фахової підготовки набувають досвід успішної соціалізації, постійного самовдосконалення та самоздійснення, оволодівають стратегіями професіоналізації в умовах психолого-педагогічної взаємодії із суб'єктами освіти (див. рис. 1.1).

Особливої актуальності дані тенденції набувають в контексті професійного становлення практичних психологів, для яких сферою докладання фахових зусиль є особлива інтенція – особистість іншої

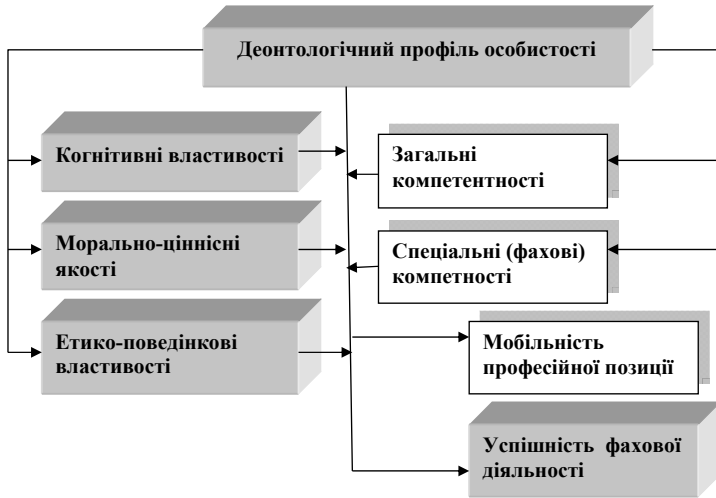
людини, що у свою чергу вимагає ствердження особистісно-орієнтованого підходу у здійсненні психологічного супроводу розвитку суб'єктності, індивідуальності кожного, потребує реалізації персонального деонтологічного профілю фахівця.

Філософський словник тлумачить поняття «*деонтологія*» (від грец. *δέοντος* (deon) – борг (необхідне) і *λόγος* (logos) – вчення, слово) як розділ етичної теорії, в якій розглядаються проблеми обов'язку, моральних вимог та нормативів і взагалі *належного* як специфічної для моральності форми виявлення соціальної необхідності [291, с. 112]. Серед основних категорій деонтології, як наголошує Є. К. Веселова, чільне місце посідає *професійний обов'язок* – категорія, взаємопов'язана із головною категорією етики – мораллю; професійний обов'язок «має два можливі джерела появи усвідомленості людини: зовнішній, що виникає у соціально-історичному середовищі у формі світогляду конкретного соціуму й пропонується особистості для інтеріоризації; і внутрішній, властивий людині від природи і даний йому у формі совісті – природного морального закону» [59, с. 31].

У психолого-педагогічному континуумі деонтологія інтерпретується як міждисциплінарний науковий напрям, що досліджує проблеми професійного обов'язку і нормативної поведінки суб'єктів освітньо-професійної діяльності та психологічного супроводу освітнього процесу. Деонтологічні виміри професіоналізації особистості відображують передусім її ставлення до реального та належного, що знаходить своє виявлення у системі обов'язків фахівця щодо вибору адекватних стратегій спілкування, прийняття відповідальних рішень, когнітивно-поведінкових сценаріїв нормотипової професійної діяльності. У контексті означеного поняття «*деонтологічний профіль*» розуміється нами як особистісне утворення, що являє собою сукупність когнітивних, етико-поведінкових та морально-ціннісних якостей людини, які детермінують її мобільність та успішність діяльності у професійному середовищі. Деонтологічний профіль практичних психологів виступає як система взаємопов'язаних складових компонентів і характеристик загального психологічного профілю фахівця (див. рис. 1.2).

Внутрішнім імперативом деонтологічного профілю особистості є приписи моральних, ціннісних норм і розуміння суб'єктом діяльності професійного обов'язку, його загальнолюдського значення. Світоглядні позиції особистості цілком сумісні з її внутрішньою свободою і свободою волевиявлення, що реалізуються у праві вибору поведінкових моделей у межах об'єктивно існуючого соціокультурного нормування й стандартів

професійної діяльності. Тож змістова сутність професійного обов'язку полягає у тому, що він є свідомим, вмотивованим чинником реальної поведінки суб'єкта професійної діяльності, який відображує внутрішню позицію професіонала.

Рис. 1.2. Структура деонтологічного профілю особистості

Спрямування деонтологічної підготовки практичного психолога на формування та розвиток його ціннісно-нормативних компонентів робить психолого-педагогічну складову професіоналізації одним із важливих дієвих механізмів належної професійної поведінки фахівця. Змістові виміри деонтологічного профілю майбутнього практичного психолога детермінують усвідомлення механізмів успішного виконання професійних обов'язків психолога, послуговуючись принципом корисності психологічних інтервенцій. Звідси необхідність для майбутнього фахівця напрацьовувати досвід самостійного орієнтування у філософських, етичних, психолого-аксіологічних аспектах ситуацій, які виникають у професійній діяльності практичного психолога, усвідомлення відповідальності у виборі методів дослідження.

Фахова і моральна відповідальність здобувача освіти активізують професійну свідомість майбутнього психолога, скеровують його на свідоме розв'язання суперечностей професіоналізації, сприяють гармонізації деонтологічних векторів особистісного розвитку. Ефективність

Зміст

Передмова.....	3
----------------	---

Частина 1.

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ТА ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Моделювання деонтологічного профілю практичних психологів у системі фахової підготовки здобувачів вищої освіти <i>Токарева Н.</i>	5
Формування мотивації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти <i>Назарець Л., Руденко Н.</i>	29
Психологічні основи розвитку професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери : теоретико-методологічний аспект <i>Березюк Т.</i>	54
Концепція іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах освітнього середовища університету <i>Павелків К., Павелків В.</i>	84
Особливості детермінації успішності навчання здобувачів вищої освіти емоційними переживаннями в умовах пандемії COVID-19 <i>Джеджерера О.</i>	110

Частина 2.

ООНОВЛЕННЯ ЗМІСТОВОГО КОНТЕНТУ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ПСИХОЛОГІЧНОГО ЦИКЛУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Онтогенетичні аспекти гендерної стереотипізації та поляризації <i>Безлюдна В., Корчакова Н.</i>	144
--	-----

Майбутнім психологам про життєві проблеми і орієнтири сучасного підлітка <i>Кулаков Р., Кулакова Л.</i>	175
Психологічні основи навчання професійно-педагогічної комунікації <i>Павелків Р., Созиюк О.</i>	200
Теоретичні і прикладні аспекти викладання дисципліни «Основи психотерапії» <i>Сторож О.</i>	226

Частина 3.

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ШКОЛИ

Психологічна експертиза остракізму в освітньому середовищі <i>Назаревич В.</i>	254
Модель продуктивної фасилітативної взаємодії, її психологічні характеристики <i>Хупавцева Н., Івашкевич Е.</i>	281
Психологія літературної творчості старшокласників <i>Михальчук Н., Набочук О.</i>	316
Проблема оптимізації професійної діяльності педагога за рахунок розвитку соціального інтелекту <i>Івашкевич Е., Харченко Є.</i>	341
<i>Список використаних джерел</i>	367
<i>Авторський колектив</i>	395